

ἡ ἐνότης τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι ἐνότης συνδου-
 σμοῦ, ἀλλὰ πραγματικὴ ἐνότης, καὶ ἡ μόνη ἐν
 τῷ κόσμῳ τούτῳ πραγματικὴ ἐνότης, διότι πάντα
 τὰ ἄλλα εἶναι ὕλη, καὶ πᾶσα ὕλη, ὅσῳ καὶ ἂν
 διαιρῆται καὶ υποδιαιρῆται, ὅσῳ καὶ ἂν ὑποτε-
 θῶσι μικρὰ τὰ μέρη αὐτῆς, πᾶσα ὕλη εἶναι
 ἑκτασις, καὶ πᾶν μέρος αὐτῆς εἶναι ἑκτασις,
 καὶ ἑκτασις καὶ ἐνότης εἶναι ἀσυμβίβαστα, εἶναι
 ἐκ διαμέτρου ἐναντία, ἐνότης ἐκτεταμένη εἶναι
 ἐννοία ἀντιφατικὴ κατ' ἐπομένως πρᾶγμα ἀδύνα-
 τον. Καὶ σημείωσαι ὅτι ἡ συνείδησις τοιαύτην
 πραγματικὴν καὶ ἀδιαίρετον ἐνότητα προϋποθέτει
 καὶ ἀπαιτεῖ ἀπαραιτήτως, ἄλλως δὲν δύναται
 νὰ ὑπάρχη, ἀπαιτεῖ νὰ ᾔνοι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ τὸ
 γινώσκον καὶ τὸ γινωσκόμενον. Ἐὰν ἡ ψυχὴ δὲν
 ἔχη ἰδίαν ἐνότητα καὶ εἶναι σύνολον ὑλικῶν μο-
 ρίων, τὰ μέρη ταῦτα ὅσῳ καὶ ἂν προσεγγίσωσιν
 ἀλλήλοις, διαμένουσι ξένα πρὸς ἀλλήλα, εἶναι ἐξ
 ἀνάγκης τὸ ἐν ἐκτὸς τοῦ ἄλλου, τὸ ἐν παρὰ τὸ
 ἕτερον, ὅ,τι τελεῖται ἐν τῷ ἐνὶ δὲν δύναται νὰ
 ᾔνοι γνωστὸν τῷ ἑτέρῳ, καὶ οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ἠδύ-
 νατο νὰ εἴπη ὅτι ἔχει συνείδησιν τῶν ἄλλων. Ἡ
 συνείδησις δὲν ἀνήκει εἰς τὴν ὕλην, ὅσῳ λεπτὴν
 καὶ ὅπως δήποτε συνδουαζομένην καὶ ἂν ὑποθέ-
 σωμεν αὐτήν. Ἡ συνείδησις ὑποθέτει ἐνότητα,

καὶ ἡ ὕλη δὲν ἔχει ἐνότητα· ἄρα ἐάν τι ὑπάρχῃ, ἐν ἡμῖν ἔχον συνειδήσιν, εἴτε πνεῦμα, εἴτε ψυχὴν, εἴτε ὅπως δῆποτε ἄλλως ὀνομάσωμεν αὐτό, δὲν εἶναι ὕλη. Μελέτησον πάντα ταῦτα, ἀγαπητέ μοι, καὶ ἐπίτρεψόν μοι ν' ἀναβάλω εἰς προσεχῆ ἐπιστολὴν τὴν συνέχειαν τῆς ἀπαντήσεώς μου.

Η'

Φιλοθέου πρὸς Εὐγένιον.

Δὲν ἀπήντησας, φίλτατέ μοι Εὐγένιε, εἰς τὴν τελευταίαν ἐπιστολὴν μου, εἴτε διότι προσμένεις τὴν συνέχειαν τῆς ἀπαντήσεώς μου, εἴτε διότι οὐδὲν ἔχεις ν' ἀντιτείνης. Πιστεύω τὸ δεύτερον. Ἡ ἐκ τῆς ἐνότητος τῆς συνειδήσεως ἀπόδειξις τῆς αὐλοῦ φύσεως τῆς ψυχῆς δὲν ἐπιδέχεται ἀντίρρησησιν, εἶναι μαθηματικὴ ἀπόδειξις ἐξαγομένη ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τῆς ὕλης, οἷαν θεωροῦσιν αὐτὴν οὐχὶ οἱ ψυχολόγοι ἀλλὰ πάντες οἱ φυσικοὶ ἄνευ ἐξαιρέσεως. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀρνούμενοι τὸ αὐλον τῆς ψυχῆς ἀναγνωρίζουσι τὴν ἐνότητα τῆς συνειδήσεως, ἀλλ' ἀποδίδουσιν αὐτὴν οὐχὶ εἰς τι πραγματικῶς ἐν καὶ ἀδιαίρετον, ὡς ἀπαιτεῖ ἡ λογικὴ, ἀλλ' εἰς τι σύνολον, ὅπερ ἀντιφα-

τικόν καὶ ἀδύνατον· ὑποθέτουσι, δηλαδή, ἀντὶ μιᾶς ψυχῆς πολλάς καὶ ταύτας ἀναριθμήτους, διότι τὰ μόρια τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης ἀνέρχονται εἰς ἑκατομμύρια ἑκατομμυρίων, ὃ ἔστι παλλαπλασιάζουσι τὴν ὀυσκολίαν ἐπ' ἄπειρον, καὶ οὐδὲν μέσον εὐρίσκουσι πρὸς λύσιν αὐτῆς, καὶ μάλιστα τὴν καθιστῶσιν ὅλως ἀνεπίλυτον, διότι καθ' ὅσον πολλαπλασιάζονται τὰ μόρια, κατὰ τοσοῦτον ἀπομακρύνονται τῆς ἐνότητος καὶ γίνονται ἀσυμβίβαστα πρὸς αὐτήν. — Καὶ οὐ μόνον πρὸς ὑπαρξιν συνειδήσεως εἶναι ἡ ἐνότης ἀπαραίτητος, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἄλλη νοητικὴ καὶ ἠθικὴ ἐνεργεια ἀπαιτεῖ αὐτήν ἐξ ἀνάγκης· ἡ μνήμη, ἡ σύζευξις τῶν ἐννοιῶν, ἡ κρίσις, ὁ συλλογισμὸς, ἡ βουλή, ἡ πράξις, οὐδεμία τῶν λειτουργιῶν τούτων τοῦ πνεύματος δύναται νὰ γίνῃ ἄνευ τῆς ἐν ἡμῖν ἐνότητος· τοῦτο ἀποδεικνύεται σαφέστατα ἐκ τῆς ψυχολογικῆς ἀναλύσεως εἰς ἣν, ἐὰν τὸ ἐπιθυμῆς, θέλομεν εἰσέλθει βραδύτερον. — Τί δὲ παράδοξον (καὶ ἔρχομαι τώρα εἰς τὸ δεύτερον μέρος τῆς ἐπιστολῆς σου) τί παράδοξον ἐὰν ἡ ἐνιαία αὕτη δύναμις, ἣτις συγκεντροῖ ἐν ἑαυτῇ καὶ οἰκειοποιεῖται καὶ ἐπεξεργάζεται τὰ προϊόντα τῆς ἐπὶ τῶν σωματικῶν ὀργάνων ἐνεργείας τῶν ἐκτός, σχετίζεται πρὸς τὰ ὄργανα ταῦτα, καὶ

κατὰ τὰς ἀλλοιώσεις αὐτῶν καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς ἀλλοιοῦται ; Ἀντιστοιχεῖ τῷ ὄντι ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν κατάστασιν τῶν σωματικῶν ὀργάνων· ἐὰν λείπωσι τὰ αἰσθητήρια, ἔννοιαν τῶν αἰσθητῶν δὲν ἔχομεν· ἐὰν αἱ λειτουργίαι αὐτῶν εἶναι καταργημέναι, ἡ διατάραξις αὕτη διαδίδεται καὶ εἰς τὴν νοητικὴν καὶ ἠθικὴν ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς, καὶ πᾶσα πράξις αὐτῆς ἀντιστοιχεῖ πρὸς τινὰ ἀλλοίωσιν τῶν ὑλικῶν μορίων εἴτε τοῦ ἐγκεφάλου εἴτε τοῦ νευρικοῦ συστήματος· καὶ ἀληθές εἶναι ἐπίσης ὅτι πρὸς τὰς ἡλικίας τῆς σωματικῆς ζωῆς ἀντιστοιχοῦσι μέχρι τινὸς αἱ ἡλικίαι τῆς πνευματικῆς, ὅτι νοσήματά τινὰ τοῦ ἐγκεφάλου ταράττουσι τὰς νοητικὰς λειτουργίας καὶ ἐνίοτε τινὰς ἐξ αὐτῶν καταργοῦσιν ὀλοκλήρως· οὐδὲ ἀρνούμαι ὅτι ἐν γένει ὁ ὄγκος τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης εἶναι δεῖγμα ἐξαιρέτου νοητικῆς δυνάμεως, ἂν καί, ὡς ὁμολογοῦσιν αὐτοὶ οἱ φρενολόγοι, ὑπάρχουσιν ἐξαιρέσεις, ἀλλὰ δὲν δύναμαι νὰ παραδεχθῶ τὰς κρανιοσκοπικὰς θεωρίας, ἀφ' οὗ εἶδον ὅτι οἱ φρενολόγοι δὲν εὔρον τὸ ὄργανον τοῦ ὑπολογισμοῦ εἰς τὸ κρανίον τοῦ Ναπολέοντος, καὶ εὔρον τὸ ὄργανον τῆς μεταφυσικῆς εἰς τὰς κεφαλὰς τῶν χοίρων· προβαίνων δὲ καὶ περαιτέρω λέγω, ὅτι ἡ φυσιολογία, ὁ ὀφθαλμὸς, τὰ κινήματα τοῦ σώ-

ματος καὶ ὅλος ὁ ἐξωτερικὸς ἄνθρωπος εἰκονί-
 ζει καὶ ἐξαγγέλλει τὸν ἐσωτερικόν, καὶ ἐάν τις
 ἐγίνωσκεν ἐντελῶς τὴν σχέσιν ταύτην μεταξύ
 πνεύματος καὶ σώματος, θὰ ἀνεγίνωσκεν ἐν τῷ
 προσώπῳ τῶν ἄλλων πᾶν ὅ,τι ὑπάρχει ἐντὸς αὐ-
 τῶν, ὡς ἐν τινὶ βιβλίῳ ἀναγινώσκομεν τὰς ἐννοίας
 τοῦ συγγραφέως. Ἄλλὰ πάντα ταῦτα, καὶ ὅσα
 ἄλλα τῆς αὐτῆς φύσεως βεβαιωθῶσιν εἰς τὸ ἐξῆς
 ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης δι' ἀποδείξεων καὶ οὐχὶ δι' εἰ-
 κασιῶν καὶ ὑποθέσεων, τί ἀποδεικνύουσι; Σχέσιν,
 ἀντιστοιχίαν, ἣν οὐδόλως ἀρνοῦμαι, οὐχὶ δὲ ταυ-
 τότητα, ἣν οὐδεὶς ἀπέδειξεν, οὔτε δύναται ν' ἀπο-
 δείξη. Νοεῖς, φίλτατέ μοι, τὴν μεταξύ τῶν δύο
 τούτων ἐννοιῶν, τῆς ἀντιστοιχίας καὶ τῆς ταυτό-
 τητος, μεγάλην διαφορὰν; νοεῖς ὅτι ἡ σύγχυσις
 αὐτῶν εἶναι παραλογισμὸς; νοεῖς τί θὰ ἦτο ὁ
 κόσμος, ἐὰν ὅσα σχετίζονται καὶ ἀντιστοιχοῦσι
 πρὸς ἄλληλα, ἐταυτίζοντο; σχετιζόμεθα πρὸς τὸν
 ἔσχατον κόκκον ἄμμου ἐν τῷ βάθει τοῦ ὠκεα-
 νοῦ, καὶ πρὸς τὸν ἀπώτατον ἀστέρα τοῦ στερεώ-
 ματος, ἀλλὰ ταυτιζόμεθα μετ' αὐτῶν; ἐὰν ἡ
 ψυχὴ εἶναι ἐνιαῖόν τι ἐν τῷ ὀργανισμῷ, ὅπερ
 αἰσθάνεται, νοεῖ, σκέπτεται, συλλογίζεται, βού-
 λεται καὶ πράττει, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ μὴ σχε-
 τίζεται πρὸς αὐτόν, καὶ νὰ μὴ ὑπομένῃ μέχρι

τινός τὴν ἐπιρροήν του; Λέγω δὲ μέχρι τινός, διότι καὶ αὐτὴ ἡ ἀντιστοιχία μεταξὺ σώματος καὶ ψυχῆς δὲν εἶναι τοσοῦτον ἀπόλυτος ὅσον τινὲς ὑποθέτουσιν. Ἡ εὐρωστία τοῦ σώματος δὲν ἀντιστοιχεῖ πάντοτε πρὸς τὴν εὐρωστίαν τοῦ πνεύματος, πολλάκις συμβαίνει τὸ ἀνάπαλιν, καὶ τὸ πνεῦμα κραταιοῦται καὶ τελειοποιεῖται καθ' ἣν ἐποχὴν τὸ σῶμα παρακμάζει καὶ φθείρεται, αἱ δὲ λειτουργίαι τοῦ πνεύματος τελοῦνται ἀπροσκόπτως καὶ πληρέστερον ὅταν μὴ παρενοχλῶνται ὑπὸ τῆς ἐπιρροῆς τοῦ σώματος. Ἡ νόησις βοηθεῖται ὑπὸ τοῦ σώματος, ὡς ὑπὸ ὄργάνου ὑποτελοῦς καὶ ὑποδεεστέρου, ἀλλὰ δὲν κυριεύεται ὑπ' αὐτοῦ, δὲν περιορίζεται ἐν αὐτῷ, δὲν ἐξαρτᾶται ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἡ πέψις, ἡ ἀναπνοὴ καὶ αἱ ἄλλαι σωματικαὶ λειτουργίαι. Ὁ νοῦς συναισθάνεται τὴν ἀτέλειαν τῶν σωματικῶν ὀργάνων του, καὶ τελειοποιεῖ αὐτὰ καθ' ἑκάστην. δι' ἄλλων ἂ ἐπινοεῖ ἢ ἐπιστήμη του· κυριεύει καὶ δαμάζει τὸ σῶμα, καὶ ὅταν θέλη, τὸ καταστρέφει· εἶναι ἐν τῷ σῶματι, ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδίας δυνάμεως ἐξέρχεται αὐτοῦ, καὶ διὰ τῆς φαντασίας εὐρίσκεται πανταχοῦ, δημιουργεῖ κόσμον ἰδανικὸν οὐδέποτε ὑπάρξαντα, διὰ δὲ τοῦ λόγου συλλαμβάνει τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ὑποβάλλει εἰς τοὺς ὑπολογισμούς

του· διὰ τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τέχνης του δημιουργεῖ ἐπὶ τοῦ ὕλικου κόσμου τὸν κόσμον τῆς κοινωνίας, τῆς πολιτείας, τῆς ἱστορίας, καὶ εἰάν πάντα ταῦτα ἐποίει διὰ τοῦ σώματος, καὶ οὐχὶ διὰ δυνάμεως ἀνωτέρας τῆς ὕλης, διὰ τῆς ἐλλόγου ψυχῆς του, διατί πάντα ταῦτα δὲν ποιοῦσι καὶ τὰ κτήνη, ἐξ ὧν τινὰ ἔχουσι θαυμασιώτατον ὀργανισμόν; Ἀνατομικῶς καὶ φυσιολογικῶς ὁ πῖθηκος οὐδὲν σχεδὸν διαφέρει τοῦ ἀνθρώπου, καὶ κατὰ τοῦτο ἀληθεύει ὁ δαρβινισμὸς ἀναγνωρίζων μόνον διαφορὰν βαθμοῦ καὶ οὐχὶ φύσεως μεταξύ τοῦ ἐντελεστέρου τῶν πιθήκων καὶ τοῦ ἀτελεστέρου τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ κατὰ τὰ ἄλλα; Δὲν εἶναι εἰσέτι καιρὸς νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς δαρβινείου διδασκαλίας καὶ εἰς τὴν συγκριτικὴν ψυχολογίαν, ὅπως ἴδωμεν κατὰ τί ὁμοιάζουσι τὰ κτήνη πρὸς τὸν ἄνθρωπον καὶ κατὰ τί διαφέρουσι, καὶ ποίαν θέσιν κατέχει ὁ ἄνθρωπος ἐν τῇ κλίμακι τῶν ὄντων. Δύο τινὰ ἠθέλησα νὰ σοὶ ἀποδείξω σήμερον, ἀ' ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς δὲν εἶναι ὕλική ἐνέργεια, διότι ἔχει ἀρχὴν τὴν ἐνότητα καὶ δὲν ἐξηγεῖται εἰμὴ διὰ τῆς ἐνότητος καὶ τῆς διαρκείας καὶ παρατάσεως αὐτῆς ὅ ἐστι διὰ τῆς ταυτότητος, ὅπερ ἀπολύτως ἀποκλείει τὴν ἐν τῇ ὕλι ἕκτασιν καὶ πολλότητα

καὶ μεταβολήν, καὶ β' ὅτι ἡ ἐπὶ τῆς ψυχῆς ἐπιρροὴ τοῦ σωματικοῦ ὀργανισμοῦ οὐδόλως εἶναι ἀπόδειξις τοῦ ἐναντίου.

Θ'

Εὐγενίου πρὸς Φιλόθεον.

Ἐπίτρεψόν μοι νά σοι εἶπω, ἀγαθέ μοι διδάσκαλε, ὅτι ὅσω προβαίνει ἡ ἔκθεσις σου, κατὰ τοσοῦτον αὐξάνουσι καὶ πολλαπλασιάζονται αἱ ἀπορίαι μου. Ὁμοιάζω δυστυχῶς τὸν ἀναβαίνοντα ὑψηλὰ ὄρη καὶ ἀγωνιζόμενον νά φθάσῃ εἰς τὴν κορυφήν των· ἅμα ἀναβῆ τὸ ἐν, παρίσταται ἕτερον ὑψηλότερον, καὶ ἅμα ὑπερβῆ τοῦτο, ἕτερον πάλιν ἐγείρεται ἐνώπιόν του, καὶ ἡ ἀνοδος αὕτη τοῦ πνεύματός μου φαίνεται ἀτελεύτητος, καὶ ἀπελπίζομαι, διότι ἀγνοῶ εἴαν ποτε θὰ ἀνέλθω εἰς τὴν ὑψίστην ἐκείνην κορυφήν ὅπου διαλάμπει ἀνέφελος ὁ ἥλιος τῆς ἀληθείας. — Παρεδέχθην καὶ παραδέχομαι ὅτι ἡ ὕλη οὐδὲν ἕτερον εἶναι ἢ σύνολον κινουμένων μορίων, ὅτι φαινόμενα ὑποκειμενικὰ εἶναι αἱ αἰσθηταὶ ποιότητες αὐτῆς, ἃς ἐκ μεταφορᾶς ἀποδίδομεν εἰς αὐτήν· παραδέχομαι ὅτι ἡ ἐν ἡμῖν συνείδησις τῶν φαινομένων τούτων

ἀπαιτεῖ· καὶ ἀποδεικνύει ἐνότητα καὶ ταυτότητα ἐντὸς ἡμῶν, καὶ ὅτι ἡ ἐνιαία καὶ ταυτούσιος δύναμις ἡ ἐν ἡμῖν ὑπάρχουσα καὶ ἔχουσα συνείδησιν ἑαυτῆς, ἢν πνεῦμα ἢ ψυχὴν ὀνομάζομεν, ἐνεργεῖ ἄλλως πῶς ἢ ὡς ἡ ὕλη. Ἡ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς, μοι λέγεις ἐν τέλει τῆς ἐπιστολῆς σου, δὲν εἶναι ὕλική ἐνέργεια. Ἄλλ' ἐρωτῶ σε, ποίου εἶδους ἐνέργεια εἶναι; ἐγὼ δὲν γινώσκω εἰμὴ ἐν εἶδος ἐνεργείας, τὴν ἐνέργειαν τῶν ἐν τῇ φύσει δυνάμεων, καὶ ἤξεύρω ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη δύναται νὰ εἶναι, καὶ πραγματικῶς εἶναι, ἀντικείμενον ἐπιστήμης· ἤξεύρω ὅτι ἡ ἐπιστήμη αὕτη μελετᾷ τὴν ἐνέργειαν τῶν φυσικῶν δυνάμεων, τοὺς βαθμοὺς καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς, τοὺς συνδυασμοὺς καὶ τὰς συγκρούσεις τῶν δυνάμεων, καὶ πάντα ταῦτα ὑποβάλλει εἰς μαθηματικοὺς ὑπολογισμοὺς, ἐξ ὧν πορίζεται βέβαια καὶ ἀναντίρρητα συμπεράσματα, ἐφ' ὧν ἐρείδονται ἄλλα ἐπιστήμαι καὶ τέχναι καὶ ὀλόκληρος σχεδὸν ἡ ἀνθρωπίνη βιομηχανία. Ἡ ἐπιστήμη μετρεῖ καὶ ὑπολογίζεται τὴν δύναμιν τῆς ἔλξεως, τὴν δύναμιν τῆς κινήσεως, τὴν δύναμιν τῆς θερμότητος, τοῦ ἀτμοῦ, τοῦ ἠλεκτρισμοῦ, τοῦ φωτὸς καὶ καθ' ἑξῆς. Ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν τῆς πνευματικῆς καὶ αὐλοῦ δυνάμεως ποία ἐπιστήμη δύναται νὰ

καταμετρήση, καὶ εἰς ποῖον ὑπολογισμόν δύναται τις νὰ τὴν ὑποβάλλῃ; Ἄρα, καὶ ἂν ὑπάρχῃ, δὲν εἶναι ἀντικείμενον ἐπιστήμης, παρεκτός εἰναι διὰ τῆς προόδου τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναχθῆ καὶ αὕτη εἰς τινὰ τῶν γνωστῶν δυνάμεων τῆς ὕλης, ἀλλὰ τότε ἢ περὶ ψυχῆς θεωρία θέλει εἶναι ἀπλῶς ἐν κεφάλαιον τῆς φυσιολογίας, ἢ νόησις θέλει ἀποδειχθῆ πραγματικῶς ἔκκρισις τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ θέλει μελετηθῆ, ὡς μελετῶνται αἱ τῶν ἄλλων ὀργάνων ἔκκρισεις· καὶ ἢ ἠθικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρώπου θέλει ἐξηγηθῆ, ὡς ἐξηγεῖται ἢ κίνησις τῆς ἀτμομηχανῆς διὰ τῆς ἀναλύσεως καὶ ἀποσυνθέσεως τῶν ἐλατηρίων τῆς· καὶ ἐπειδὴ ἔχομεν πρόχειρα τὰ στοιχεῖα τῆς ὕλης, καὶ δυνάμεθα νὰ τὰ συνδυάσωμεν κατ' ἀρέσκειαν, διατί νὰ μὴ ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ ἐπιστήμη θέλει φθάσει εἰς τοιαύτην ἀκμὴν, ὥστε νὰ κατασκευάσῃ καὶ ἀνθρώπινον ὀργανισμόν, ὡς κατασκευάζει τὰς τεραστίας ἐκεῖνας μηχανὰς αἵτινες δὲν εἶναι ὀλιγώτερον ἀξιοθαύμαστοι τοῦ ἐκ φύσεως μηχανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου; Τοιαύτην ἐνέργειαν καὶ τοιαύτην ἐπιστήμην νοῶ καὶ καταλαμβάνω, ἀγαθὲ μοι διδάσκαλε, ἀλλὰ πνευματικὴν ἐνέργειαν μὴ ἀναγομένην, ἢ τοῦλάχιστον ἀναχθησομένην, εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν ἄλλων δυνάμεων, καὶ ἐπιστήμην

τῆς ἐνεργείας ταύτης ἄλλην παρά τὴν μελετῶσαν τὰς ἄλλας γνωστὰς ἐνεργείας τοῦ κόσμου οὔτε νοῶ, οὔτε καταλαμβάνω, οὔτε κἂν δύναμαι νὰ ὑποθέσω. Πολὺ φοβοῦμαι ὅτι ἡ παροῦσά μου ἐπιστολή θέλει σ' ἐρέθισει, ἀλλὰ δὲν ἀπήτησας παρ' ἐμοῦ ἀπ' ἀρχῆς εἰλικρίνειαν καὶ παρρησίαν; καὶ ἀφ' οὗ μοι λέγεις ὅτι ἡ ψυχικὴ ἐνέργεια δὲν εἶναι ὑλικὴ ἐνέργεια, δὲν δικαιοῦμαι νὰ σε ἐρωτήσω ποίου εἴδους ἐνέργεια εἶναι, καὶ διὰ ποίας ἐπιστήμης δύναμαι νὰ τὴν μελετήσω;

I'

Φιλοθέου πρὸς Εὐγένιον.

"Ὁχι, ἀγαπητέ μοι, ποσῶς δὲν με ἰρέθισεν ἡ ἐπιστολή σου· ἀπ' ἐναντίας χαίρω δι' αὐτὴν καὶ τὴν περιέμενα. "Ὅσα μοι γράφεις ἐγίνωσκον πρὸ πολλοῦ ὡς δόγματα ὀλοκλήρου σχολῆς φυσιολόγων καὶ φιλοσόφων· καὶ οὐ μόνον τὴν νόησιν θεωροῦσί τινες ὡς ἔκκρισιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλὰ καὶ τὰς ἠθικὰς ἐνεργείας ὡς σύνθετα προϊόντα χημικῶν ἐνεργειῶν, καὶ εἰς τῶν ὀπαδῶν τῆς σχολῆς ταύτης εἶπε ῥητῶς ὅτι ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ κακία εἶναι χημικοὶ συνδυασμοὶ ὡς τὸ ἄλλας ἢ τὸ θεῖον.